

בית המשפט העליון — מבנה חדש והערכות חדשה

השופט מרדכי בן-דרור*

א. היכלו של בית המשפט העליון

נשיא בית המשפט העליון, השופט מ' שמגר, מבשר — בראיון שהתקיים עמו בימים אלה והמתפרסם בביטאון זה — כי בחדשים הקרובים יושלם בנינו של בית המשפט העליון, ושופטיו יוכלו — סוף סוף — לעבור מהמבנים הישנים של הכנסיה הרוסית לבנין חדש, המתאים לתפקידו והולם את יעודו. אין ספק שהיכל המשפט הוא פרי יזמתו של כב' הנשיא מ' שמגר; ללא יזמה זו בית המשפט העליון לא היה קם. מאז קום המדינה ובמשך השנים הרבות שחלפו, לא נמצאו התקציבים הדרושים להקים מבנה מתאים לבית המשפט העליון. ביטוי לאכזבה מתמשכת זו ניתן למצוא גם בדו"ח ועדת השופט הנדויל¹ ובו נאמר: "יהיה זה בלתי-מציאותי לחלוטין להציע כי במדינה שלא מצאה עד כה אפשרות להקים בנין הראוי לשמו לבית המשפט העליון והמקצצת בתקנים הכרחיים של סגל מנהלי לבתי המשפט הקיימים בה, (כי) תוכל לגשת לעת כזאת להקמת בית-משפט חדש...".

קריאות אחרות לתיקון המצב שחזרו והושמעו מפעם לפעם, נתקלו בתשובה שיגרתית וקבועה, לאמור שצרכיו של העם מרובים והקופה דלה וכי יש להעדיף ולהוציא את המעט שיש על מטרות אחרות. כענין זה כבר אמרתי, כי "חוששני, שלפעמים אנו נוטים לערוב, בסוגיה זו, מין בשאינו מינו: מידה טובה היא, ואני מאמין שנשתבחנו בה, שנוהגים אנו בחסכנות ובהסתפקות במועט במילוי תפקידנו. התפקיד מחייב, ובענין זה טובים ויפים הנימוקים שאנו ארץ דלה ומדינה הנתונה בקשיים. ברם, מכאן ועד לתוצאה שבית המשפט העליון ימלא תפקידו הרם והנישא במינור עתיק או בכנסיה בלה — רב המרחק. השוני הוא בכך ששוב אין אנו דנים בנוחיות השופטים (או בה בלבד), אלא בשמו הטוב של העם, ככבודה של האומה. בכגון זה הייתי אפילו מרחיק לכת ואומר שאין שואלים את השופטים אם ברצונם בבנין הולם (ברצוני לכנותו ללא כל הסתייגות בשם "היכל"), שהאינטרס הרחב של הכלל מתגבר אפילו על מידות

* הכותב הוא נשיא בית משפט מחוזי בדימוס. מנהל בתי המשפט לשעבר.
1 דו"ח הוועדה לבדיקת המבנה והסמכויות של בתי המשפט (התשמ"א — 1980).

של "והצנע לכת" של השופטים. היכל המשפט כמוהו כבנין הכנסת ויתר המוסדות המייצגים את השלטון במדינה, וחייב שיהיה נישא לתפארה².

ב. מלאכת השפיטה של בית-המשפט העליון

בצדק מעיר כב' הנשיא שמגר כי "אמונתם של השופטים היא כי איכותו של המשפט ומידתו של הצדק היוצא מלפני ערכאת השיפוט, איננו מושפע מן המקום בו בית המשפט שוכן". ודאי הוא שפסיקת בית המשפט העליון תמשיך לשמור על רמתה ואיכותה, ויהיה המבנה שבו ישכון בית-המשפט אשר יהיה. אלא שעתה, עם כניסתו של בית-המשפט העליון להיכל המשפט החדש, כלום לא הגיעה השעה לתת את הדעת לתנאים האחרים שבמסגרתם מקיימים שופטי בית המשפט העליון את מלאכת השפיטה? כוונתי בעיקר, להיקף הרחב של הענינים בהם מטפל בית-המשפט העליון ולמספר העצום ורב של התיקים, שעל השופטים לדון בהם.

עיון ובדיקה מקרוב עשויים לגלות שעומס כזה לא רק שאין לו אח ורע בשיטות משפט אחרות, אלא שכבר הוא מנשוא ושוחק ללא הצדקה את זמנם של השופטים, זמן שמן הראוי היה שיוקדש לדיון בבעיות משפטיות עקרוניות, או למחקר ולפעילות בשטח ההוראה וההורכה; כך גם באשר לפעילות לבר-משפטית אחרת לטובת הציבור, ההולמת את תפקידם ומעמדם של שופטי בית-המשפט העליון.

חשוב להבהיר ולהדגיש שהבעיה אינה מתמצית בזמן הרב, ללא גבולות, שעל שופטי בית-המשפט העליון להקדיש לתיקים הרבים הבאים ועולים לפניהם חדשות לבקרים. כרוכה בכך בעיה אחרת, לאמור שבחלקם הגדול של תיקים אלה, לא מן הראוי הוא שידון בו בית-המשפט העליון, ומן הדין שיופנו לבתי משפט אחרים, נמוכים ממנו. מזה זמן רב חוזרת ועולה הדרישה לרפורמה במבנה בתי המשפט³. הדעה הכללית היא שיש להקל ולהקטין, במידה משמעותית ביותר, את העומס המוטל על שופטי בית המשפט העליון. הקלה כזו צריכה להגשים לא רק את צמצום מספר התיקים, אלא להגביל את סוגי הענינים שיוכלו להגיע לדיון בפני בית-המשפט העליון.

ג. מבנה חדש ותוכן חדש

נראה שהזמן בשל עתה, עם כניסתם הקרובה של שופטי בית המשפט העליון להיכל המשפט החדש, לנקיטת צעדים מתאימים על מנת שהשפיטה שתיעשה בהיכל זה, תהיה הולמת את מעמדו של בית המשפט העליון גם מבחינת סוגי הענינים הנדונים בו. רפורמה זו דרושה על מנת לאפשר המשך פעולתו של בית המשפט העליון ושמירתו על שלטון החוק. היא אף דרושה לגוף הענין: על מנת להקנות לבית משפט זה את אופיה

2 מ' בן-דרור "בית משפט לערעורים — עכשיו!" הדי דין בטאון לשכת עורכי הדין בישראל 1 (חשון-תשמ"ד) 10.

3 דיון מיום ז' אדר ב' תשמ"ט (14.3.89) הדברים פורסמו במחקר משפט ח 9.

של הערכאה העליונה במדינה, ותפקידיו האמיתיים של בית-המשפט העליון. ואולי לא במקום האחרון: להעמיד לרשות השופטים את אחד הנכסים החשובים ביותר לשפיטה: זמן. זמן ללימוד ומחשבה, זמן לשקילת האופציות השונות העומדות לדין ולהחלטה, זמן שבחלקו העיקרי יהיה מוקדש למלאכת השפיטה ובחלקו האחר יעמוד לרשות השופטים להרחבת דעתם הם ולפעילויות אחרות לטובת הכלל.

הגיעה העת, אם כן, להשלמת המעשה הגדול על-ידי יציקת דפוסים חדשים, הולמים יותר, לפעולתה של מערכת המשפט בכלל ולדמותו ואופיו של בית המשפט העליון בפרט. בנושא זה יוכל הציבור להנות הן מתרומתו של שר המשפטים, מר דן מרידור, והן מן ההבנה ושיתוף הפעולה הקיימים בין נשיא בית המשפט העליון ושר המשפטים לקידומה ויעולה של מערכת בתי המשפט. שעתה של רפורמה כזו היתה יפה גם בעבר, אולם עתה, עם פתיחת שעריו של בית המשפט העליון החדש, אין שעה יפה ממנה. כבר היה מעשה ובאנגליה הרחוקה נערכה רפורמה בבתי המשפט: בשנת 1731 נקבע שהלשון האנגלית תהיה הלשון בה ישתמשו בדיוני בית המשפט. על רפורמה זו כתב P. Winfield דברים הנראים לי מתאימים גם לגבי הרפורמה הדרושה במבנה מערכת בתי המשפט שלנו:

“הציבור הרחב היה זקוק לה. אנשים “חכמים” ניבאו כי היא תביא לחורבנה של אנגליה, ואנשים “חכמים” עוד יותר הצביעו על תקלות קלות שאירעו בעקבותיה ואשר די היה בהן לדעתם כדי לפסול אותה, והדורות שבאו לאחריה השתוממו כיצד רפורמה זו לא נערכה מאה שנה קודם לכן”⁴.